

Показники рентабельності підприємств різних галузей України та шляхи підвищення їх рівня

Бочкарьова Т.О., Кулинич Р.О.

магістри

Навчально-наукового інституту бізнес-технологій
«УАБС» Сумського державного університету

Пігуль Н.Г.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Навчально-наукового інституту бізнес-технологій
«УАБС» Сумського державного університету

Стаття присвячена актуальним питанням визначення рентабельності підприємств провідних галузей української економіки у контексті суспільного та економічного розвитку держави. Досліджено теоретичні аспекти сутності економічної категорії «рентабельність». Здійснено аналіз показників рентабельності, що характеризують фінансові результати та ефективність діяльності суб'єктів господарювання різних галузей економіки України. Окреслено чинники, що впливають на рівень рентабельності, та запропоновано шляхи її підвищення.

Ключові слова: рентабельність, рентабельність підприємств різних галузей економіки, ефективність роботи підприємств.

Бочкарева Т.А., Кулинич Р.А., Пигуль Н.Г. ПОКАЗАТЕЛИ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РАЗЛИЧНЫХ ОТРАСЛЕЙ УКРАИНЫ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИХ УРОВНЯ

Статья посвящена актуальным вопросам определения рентабельности предприятий ведущих отраслей украинской экономики в контексте общественного и экономического развития государства. Исследованы теоретические аспекты сущности экономической категории «рентабельность». Осуществлен анализ показателей рентабельности, характеризующих финансовые результаты и эффективность деятельности субъектов хозяйствования различных отраслей экономики Украины. Указаны факторы, влияющие на уровень рентабельности, и предложены пути ее повышения.

Ключевые слова: рентабельность, рентабельность предприятий различных отраслей экономики, эффективность работы предприятий.

Bochkarova T.O., Kulynych R.O., Pihul N.H. INDICES OF PROFITABILITY OF ENTERPRISES OF VARIOUS BRANCHES OF UKRAINE AND WAYS OF IMPROVING THEIR LEVEL

The article is devoted to topical issues determination the profitability of the leading sectors of Ukrainian economy in the context of social and economic development. Theoretical aspects of economic category of "profitability" have investigated. The profitability characterizing financial results and effectiveness of entities of various ukrainian sectors of economy has analised. Factors affecting profitability have described and the ways of increasing profitability have offered.

Keywords: profitability, return on enterprises in various sectors of economy, efficiency of enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі економічного розвитку у цілісній системі аналізу ефективності роботи суб'єктів господарювання рентабельності належить провідне місце через комплексність та інформативність цієї економічної категорії. Прибутковість діяльності підприємства завжди була основним стимулюючим чинником для подальшого розвитку та розширення виробництва. А підприємства, які ефективно функціонують, створюють сприятливий фундамент для підвищення загального рівня економічного розвитку держави.

Отже, аналіз рентабельності та виявлення факторів, що впливають на її зміни, мають важливе значення для виявлення способів і шляхів підвищення ефективності роботи суб'єктів господарювання різних галузей економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії та практики аналізу рентабельності зробили такі науковці, як І.В. Алексєєв, І.А. Бланк, О.М. Гриньова, Г.Г. Кірейцев, А.С. Мороз, М.К. Пархоμεць, А.М. Поддєрьогін, С.Ф. Покропивний, А.П. Сава, Г.В. Савицька, Л.Й. Созанський, М.В. Агапова, Т.В. Амельченко, І.І. Гущина.

На нашу думку, незважаючи на численні праці вчених, актуальним питанням залишається продовження наукових досліджень у напрямі аналізу можливостей підвищення рентабельності підприємств різних галузей економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз рентабельності суб'єктів господарювання різних галузей національної економіки, виявлення чинників, що впливають на її рівень, та окреслення шляхів її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рентабельність – це відносний економічний показник, що характеризує ефективність виробництва та розраховується як відношення прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку. Показники рентабельності – це основні показники, які характеризують фінансові результати й ефективність діяльності підприємства. Вони визначають прибутковість підприємства з різних позицій і формуються у групи відповідно до інтересів всіх учасників фінансово-економічного процесу та ринкового обміну.

Рентабельність (від нім. *rentabel* – прибутковий) – показник економічної ефективності виробництва на підприємствах, який комплексно відображає використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів [1, с. 158]. Існують різні підходи до тлумачення сутності економічної категорії «рентабельність».

Так, Г.І. Андрєєва зазначає, що показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства загалом, прибутковість різних напрямів діяльності (виробничої, підприємницької, інвестиційної), окупність витрат тощо [2, с. 15]. Аналогічне визначення наводиться авторами А.М. Штангрет та О.І. Копилук. М.Я. Коробов вважає, що прибутковість, тобто ефективність використання капіталу, має назву «рентабельність» [3, с. 37].

О.Д. Третяк зазначає, що прибутковість показує абсолютний ефект діяльності підприємства без урахування використаних при цьому ресурсів, тому його варто доповнювати відносним показником – рентабельністю. Відносні показники мають ту перевагу, що вони не перебувають під впливом інфляції, оскільки являють собою різні співвідношення прибутку та вкладеного капіталу [4, с. 99].

П.Я. Попович доводить, що рентабельність – це показник, який дає уявлення про достатність (недостатність) прибутку порівняно з іншими окремими величинами, що впливають на виробництво, реалізацію і взагалі на

фінансово-господарську діяльність підприємства [5, с. 114].

М.Г. Чумаченко зазначає, що рентабельність – це показник економічної ефективності виробництва на підприємствах у різних галузях і народному господарстві загалом [6, с. 121].

М.М. Туріянська надає тлумачення рентабельності як поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток для розширеного відтворення [7, с. 28].

В.І. Блонська у своєму дослідженні зосереджує увагу на тому, що значення слова «рентабельність» походить з німецької мови – *rentabel* (дохідний, прибутковий) – і означає показник економічної ефективності виробництва на підприємствах у різних галузях і народному господарстві загалом [8, с. 90].

У своєму навчальному посібнику А.В. Бондар зазначає, що рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства і у загальному вигляді він обчислюється як відношення прибутку до витрат [9, с. 68].

Н.І. Верхоглядова розглядає рентабельність як співвідношення прибутку та понесених витрат (один із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм властивостей, який характеризує інтенсивність їхньої роботи) [10, с. 316].

Ю.А. Долгоруков у своїй роботі зазначає, що рентабельність – це відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень окупності (прибутковості) відповідних складників процесу виробництва або сукупних витрат підприємства [11, с. 103–105].

Отже, більшість авторів під рентабельністю розуміють показник, який характеризує ефективність діяльності підприємства та інтенсивність виробництва. На наш погляд, рентабельність – це економічна категорія, що характеризує рівень прибутковості виробничої діяльності підприємства.

В економічній практиці обчислюються різні показники рентабельності, такі як рентабельність продажів; рентабельність активів; рентабельність власного капіталу; рентабельність інвестицій; рентабельність діяльності; рентабельність продукції.

Варто зазначити, що на рівень рентабельності впливають чинники, які відображені на рисунку 1.

З метою більш якісного дослідження та аналізу рентабельності різних галузей еко-

номіки України за 2013–2015 рр. проаналізуємо рентабельність підприємств за видами економічної діяльності. Основні показники рентабельності галузей економіки України за 2013–2015 рр. наведено в таблиці 1.

Дані таблиці 1 свідчать про те, що найбільший рівень рентабельності спостерігається в таких галузях економіки України, як сільське господарство, мисливство та лісове господарство, діяльність транспорту та зв'язку, освіта.

Привертають увагу позитивні зміни рівня рентабельності, що відбулися за останні роки у таких галузях економіки, як промисловість, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів, фінансова діяльність, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги. Це пов'язано з відновленням стабільності економічної ситуації в країні.

Протягом 2013–2015 рр. залишилися збитковими такі галузі економіки, як будівництво, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, а також надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту. При цьому варто зазначити, що загалом спостерігається підвищення рівня рентабельності підприємств різних галузей економіки, що пов'язано зі збільшенням обсягу отриманого прибутку, а також зі зменшенням обсягу витрат.

Аналіз статистичних даних щодо рівня рентабельності підприємств різних галузей економіки України свідчить про необхідність запровадження заходів, спрямованих на під-

вищення ефективності їхнього функціонування. Варто зазначити, що різні галузі економіки потребують спеціальних заходів, що позитивно вплинуть на рівень рентабельності підприємств, які функціонують у різних сферах економіки.

До основних шляхів підвищення рентабельності підприємств різних галузей економіки України можемо віднести:

- у промисловості [14, с. 85–96]:
- необхідність збільшення розміру капіталовкладень у цю галузь із темпом росту 9–10% на рік;
- підвищення темпів нагромадження основного капіталу;
- перегляд податкових норм для підприємств цієї галузі, а також можливість упровадження спрощеної системи оподаткування;
- валютно-курсову та тарифну підтримку експортерів;
- запровадження нових технологій, які приведуть до зниження енергомісткості виробництва в основних виробничих галузях, а також до зростання рівня конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- у машинобудуванні [14, с. 91–94]:
- розроблення нових та надійних механізмів рефінансування виробничої діяльності;
- необхідність зниження відсоткових ставок за банківськими кредитами для цієї галузі;
- постійне розширення внутрішніх ринків та конкурентоспроможний вихід на зовнішні;
- необхідність боротьби з монополістичним встановленням цін на вітчизняні метали,

Таблиця 1

Основні показники рентабельності галузей економіки України за 2013–2015 рр.

Вид економічної діяльності	Рік		
	2013	2014	2015
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	5,7	12,4	14,9
Промисловість	–0,5	2,3	3,7
Будівництво	–2,3	–2,2	–0,4
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	–1,0	2,0	6,0
Діяльність готелів та ресторанів	–3,8	–2,2	0,7
Діяльність транспорту та зв'язку	3,7	3,1	4,6
Фінансова діяльність	–18,2	7,2	16,9
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	–1,0	–2,6	–0,8
Освіта	4,1	5,1	7,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	–0,6	–0,3	0,5
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	–11,4	–8,9	–1,3

Джерело: [12; 13]

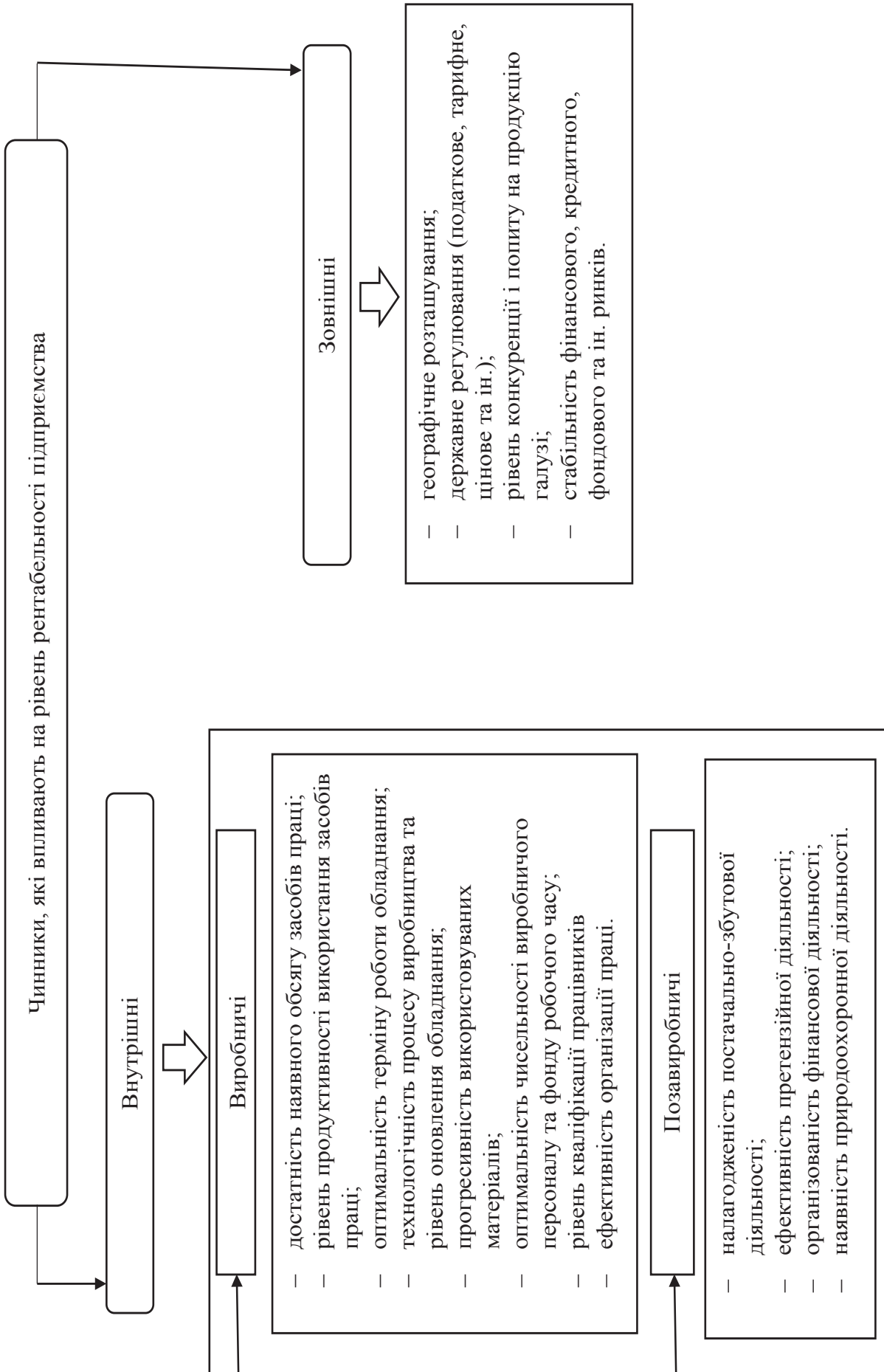

Рис. 1. Система чинників, які впливають на рівень рентабельності підприємства

а також створення задовільних умов для використання цих металів;

- формування якісної банківської політики щодо підтримання обмінного курсу вітчизняної валюти;

- у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві [15, с. 51–61]:

- збільшення обсягів експорту продукції вітчизняних сільськогосподарських виробників;

- розвиток інфраструктури аграрного сектору за допомогою розвитку консалтингу та підвищення кваліфікації фермерів і сільськогосподарських спеціалістів;

- створення умов для об'єднання виробників сільськогосподарської продукції;

- необхідність підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції за допомогою активного залучення вітчизняного та іноземного капіталу;

- розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції;

- створення лояльної системи для кредитування сільськогосподарських підприємств;

- підвищення участі держави у фінансуванні та підтримці сільського господарства;

- проведення технологічної модернізації агропромислового комплексу;

- переведення сільського господарства на інноваційно-інвестиційну модель розвитку шляхом створення системи мотивацій суб'єктів господарювання до впровадження наукоємних технологій, формування агротехнологічних парків, підтримки міжнародного співробітництва в інноваційній сфері;

- в освіті [16, с. 120–127]:

- вдосконалення освітньої діяльності з використанням досвіду західноєвропейських країн;

- створення нової системи управління освітою;

- удосконалення системи фінансування освіти;

- надання можливостей здобуття освіти різним групам і верствам населення;

- створення нових форм організації та управління освітньою діяльністю;

- диверсифікацію освітньої діяльності в різних навчальних закладах;

- підвищення функціональної гнучкості роботи навчальних закладів.

Отже, загалом для підвищення рівня прибутковості функціонування суб'єктів господарської діяльності доцільно:

- постійно підвищувати обсяги виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг із паралельним скороченням виробничих витрат;

- запроваджувати різноманітні заходи задля підвищення продуктивності праці робітників;

- постійно використовувати весь потенціал, що є на підприємстві (тобто вихід на нові ринки, постійне залучення нових фінансових ресурсів);

- періодично здійснювати маркетингові дослідження задля підтримки необхідного рівня цін на ринках збуту;

- будувати договірні відносини з поставальниками, посередниками, покупцями на принципах чесності, відкритості та довіри;

- ефективно використовувати отримані прибутки;

- виробляти лише продукцію яка буде користуватися попитом, використовувати матричне групування товарів для більш якісного аналізу, а також покращувати продукцію з середнім рівнем рентабельності, а низькорентабельну продукцію зняти з виробництва;

- використовувати диверсифіковане виробництво, яке буде швидко пристосовуватись до змін внутрішніх та зовнішніх факторів;

- постійно вести наукові дослідження з аналізу ринку, поведінки споживачів і конкурентів;

- розвивати маркетингові відділи та формувати вдалу збутову політику [17, с. 11–14].

Висновки з цього дослідження. Отже, для успішного функціонування та розвитку підприємств різних галузей економіки необхідно приділяти увагу такому якісному показнику, як рентабельність, адже ефективна діяльність підприємств безпосередньо залежить від отриманого прибутку. Саме прибуткове підприємство має фінансові ресурси для розширення діяльності, для здійснення інвестицій, для модернізації устаткування та удосконалення технології виробництва.

Аналіз рентабельності підприємства дає змогу визначити ефективність вкладення коштів у підприємство, оптимальність та раціональність їх використання. Таким чином, виявивши недоліки під час аналізу рентабельності, ми повинні активно розробляти можливі шляхи вдосконалення виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції, що в майбутньому буде сприяти зростанню прибутку та рентабельності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амельченко Т. Прибутковість як один із найважливіших показників ефективності діяльності підприємства / Т. Амельченко, Д. Чайлякова // *Економіка Крима*. – 2010. – № 2(31). – С. 158–160.
2. Андрєєва Г.І. Економічний аналіз : навчальний посібник / Г.І. Андрєєва. – 2008. – 263 с.
3. Штангрет А.М. Статистика / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
4. Третяк О.Д. Оцінка фінансового стану акціонерних товариств / О.Д. Третяк // *Фінанси України*. – 2000. – № 2. – С. 98–103.
5. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання / П.Я. Попович // 2-е вид., перераб. и доп. – Тернопіль: Економічна думка. – 2004. – 416 с.
6. Чумаченко М.Г. Управління вартісно-ризиковими чинниками та часовими аспектами фінансування потреб у капіталі підприємства / М.Г. Чумаченко // *Фінанси підприємств*. – 2007. – № 3. – С. 119–124.
7. Туріянська М.М. Прибуток – важливе внутрішнє джерело / М.М. Туріянська // *Вісник ДонДУЕТ*. – 2006. – № 3. – С. 27–29.
8. Блонська В.І. Стратегічне управління прибутком підприємства / В.І. Блонська // *Актуальні проблеми економіки*. – 2008. – № 6. – С. 89–92.
9. Бондар А.В. Удосконалення управління фінансовою діяльністю на підприємстві / А.В. Бондар // *Економічний вісник НГУ*. – 2004. – № 1. – С. 65–73.
10. Верхоглядова Н.І. Зміст та значення прибутку як головної рушійної сили ринкової економіки / Н.І. Верхоглядова // *Економічний простір*. – 2010. – № 21. – С. 312–320.
11. Долгоруков Ю.А. Управління ефективністю використання обігових коштів у промисловості / Ю.А. Долгоруков // *Фінанси України*. – 2006. – № 11. – С. 103–105.
12. Фінансовий стан підприємств України: аналітичний статистичний огляд / І.О. Школьник, С.В. Леонов; І.М. Боярко та ін. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 69 с.
13. Україна в цифрах [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm. – Назва з екрану.
14. Півен А.І. Фактори кризового стану підприємств машинобудівної галузі / А.І. Півен // *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. – 2009. – № 4(8). – С. 85–96.
15. Созанський Л.Й. Аналіз тенденцій рентабельності активів будівельних підприємств і організацій України / Созанський Л.Й. // *Економіка будівництва і міського господарства*. – 2009. – № 1 (том 5). – С. 51–61.
16. Шпикуляк О. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку // *Економіка АПК*. – 2009. – № 7. – С. 120–127.
17. Васильєв В.В. Шляхи підвищення результативності українських підприємств / В.В. Васильєв // *Фондовий ринок*. – 2009. – № 12. – С. 11–14.